

ABSZTRAKTOK

1956 és a szocializmus: válság és újragondolás konferencia, Eger

2016. szeptember 8–10.

Ginelli Zoltán

ELTE Földrajztudományi Doktori Iskola

zginelli@gmail.com

1956 és a szocialista területi tervezés

Vajon 1956 mennyiben jelentett törést vagy folytonosságot a szocialista gazdaságföldrajz és területi tervezés esetében? Míg a szakmai visszaemlékezések alapján az 1949 utáni területrendezés és közigazgatási reform a szocialista új városokat és iparosítást kiszolgáló „voluntarista” tervezésbe fordult át, addig 1956 és 1958 között intézményesült a regionális tervezés.

Markos György és Perczel Károly korai pályafutásának végigkövetésén keresztül bemutatom, hogy hogyan kapcsolódik 1956 a magyar szocialista területi tervezés intézményesedéséhez. Mindkét ember illegális baloldali szervezetekben tevékenykedett a háború előtt, a háború után visszatérve pedig a szocialista területfejlesztés és regionális tervezés iskolaalapítóivá váltak. Perczel 1946-tól az Országos Építésügyi Kormánybizottság és az Építésügyi Minisztérium munkatársa, 1949-től pedig a kezdeményezésére létrehozott Területrendezési Intézet (TERINT) vezetője, míg Markos 1949-től az újjászervezett Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Gazdaságföldrajzi Tanszékének vezetője lett. Perczel az építész-urbanisták, Markos pedig a gazdaságföldrajzosok területfejlesztői csoportjait alapította meg, amelyek az 1960-as évek elején a reformfolyamatok szakértői vitáiban konfliktusba is kerültek egymással. Markos a szovjet rajonizációt támogatta, és részt vett az Erdei Ferenc által koordinált 1956. áprilisi területrendezési reformtervezetben, aminek életbe lépését a belpolitikai válság meghiúsította. 1956 számára törést jelentett, hiszen bár az akadémiában hithű marxista-leninista ideológusként számolt le a fő „burzsoá” geográfusokkal, addig a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottságának vezetőségi tagságáért és a Petőfi Körben folytatott tevékenységéért fegyelmeivel elbocsátották, és 1958-tól áthelyezték a MTA Földrajztudományi Kutatócsoportjába, ahol marginalizálódott. Perczel számára a törés korábban jelentkezett: 1949–1954 között a Rajk per kapcsán életfogytiglani ítélettel bebörtönözték, és az 1949-ben a TERINT-ben általa kidolgozott első országos területfejlesztési koncepciót letartóztatása után megsemmisítették. 1954-es rehabilitása után az Országos Építésügyi Hivatalban helyezték el, míg 1957-től az Építésügyi Minisztérium főosztályvezetőjeként részt vett a regionális tervezést 1958-tól megalapító kormányhatározat előkészítésében. Ez intézményileg lehetővé tette Perczel számára, hogy az 1960-as évek elejétől a VÁTI főosztályvezetőjeként az Új Gazdasági Mechanizmus keretében kidolgozza az 1971-ben életbe lépő Országos Településhálózat-fejlesztési Koncepciót.

Az előadásomban a két szakmai életrajzon keresztül mutatok rá, hogy egyrészt a területi tervezés hogyan szolgálta a politikai konszolidációt egy egyetemi és egy kutatóintézeti környezetben, miközben az 1950-es években egy új, a későbbi területpolitikában meghatározó szakértői generáció sajátos tervezési hagyománya és reformtudása alakult ki. Másrészt bemutatom, hogyan ágyazódott ez az intézményesedés a poszt-sztálini szovjet tudománypolitikának és Magyarország nemzetközi gazdasági pozíciójának megváltozásába. Az időszak egyik töréspontja, amely hidegháborús trendekbe is ágyazódik, hogy a főként jogászok szakértői elitje által irányított közigazgatási reformokat 1945 után egy elsősorban építészekből és közgazdászokból álló szakértői elit veszi át, amely politikai és intézményi legitimitását az 1956 utáni időszakban nyeri el. Szintén tágabb nemzetközi folyamatokba ágyazódik, hogy az 1950-es évek közepétől a tudományos diskurzus fokozatosan a technokrata és szakértői irányokba mozdult el, és a Párt és a területfejlesztői szakértők közötti relatív kompromisszum a „burzsoá” regionális tervezési elméletek elterjedését eredményezi az 1960-as évekre.

ABSZTRAKTOK

1956 és a szocializmus: válság és újragondolás konferencia, Eger

2016. szeptember 8–10.

Kovai Melinda

Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Pszichológia Intézet

kovai.melinda@gmail.com

A „szocialista felvilágosodás” elbukott programja: 1956 és a pszichológia újraintézményesülésének kezdetei

A pszichológia 1945 utáni magyarországi története elválaszthatatlan a hidegháborútól és az ország külső gazdasági-politikai integrációjától. A második világháború után, a koalíciós időszakban a pszichológia egyszerre kötődik saját hazai hagyományaihoz, a háború alatt nagyon megerősödött és integrálódott nyugati, angolszász pszichoterápiás diskurzushoz, a magyar állam egyre kiterjedtebb közpolitikai beavatkozásaihoz, és a kommunista párt szakpolitikai koncepcióihoz. Ez a konstelláció három-négy évig bizonyult szerencsésnek, és ez alatt a rövid időszak alatt Magyarországon is a pszichológia addig nem tapasztalt terjedéséhez és intézményesüléséhez vezetett. A szovjet érdekszférához való csatlakozást követően Magyarországon is adaptálták a sztálinista politikai és bürokratikus struktúrát, ami természetesen itt is a pszichológia Szovjetunióban már rég felszámolt területeinek felszámolásával, és a „pavlovista” neurológiai diskurzus bevezetésével járt. A szovjet kommunista párt XX. kongresszusát követően a pszichológia magyarországi rehabilitációja és újraindítása ugyancsak pontosan a szovjet forгатókönyvet követte.

Bizonyos értelemben az 1956-os év a magyar pszichológia egy sajátos időszaka. A közpolitikai döntéshozatalból (elsősorban az oktatáspolitikából) és a pártból is száműzött vezető szakembereket Sztálin halálát követően rehabilitálták. A XX. kongresszus után pedig hivatalosan is megindult a magyar pszichológia újraintézményesülése. A korszak szakmai fórumain (a Petőfi-kör pedagógusvitáin és a balatonfüredi pedagóguskonferencián) megfogalmazott program a pszichológiát a koalíciós időszak szellemében egy olyan morálisan elkötelezett, alapvetően a társadalmi problémák kezelésére hivatott szaktudományként értelmezi, amely egyértelműen a közszolgáltatások és a szakpolitikai döntéshozatal terepén fog újraintézményesülni. Nem így történt.

A Kádár-korszakban a pszichológia nem kerül vissza az állami szakpolitikai döntéshozatalba, az újraintézményesülés terepei fél-informális, „második nyilvánosságnak” nevezhető kis szakmai közösségek lesznek. Az előadás bemutatja, milyen tényezők vezettek a „szocialista felvilágosodás” 1956-os programjának bukásához, miért következett be és milyen következménnyel járt a diszciplína ilyen értelemben vett „informalizálódása”.

Pinkasz András

BME Filozófia és Tudománytörténet Tanszék

andras.pinkasz@gmail.com

A politikai gazdaságtan megerősödése és háttérbe-szorulása 1956-ot követően

A marxi tudományelmélet nem tartja lehetségesnek az értékmentes tudományt, mégis az új gazdasági mechanizmust előkészítő közgazdászok többsége a társadalmi-politikai kérdéseket a gazdasági racionalitás és hatékonyság rövid távú elérése mögé sorolta. A politikai gazdaságtan, amely a szocializmus egyik hivatalos ideológiája volt, elméletileg teret adott ennek kritikai elemzésére, azonban a politikai következmények és érdekellentétek felhangosítására az ötvenes-hatvanas években kevés lehetőség volt. Így a nem a rendszer legitimálására szolgáló írások elsősorban a marxi elmélet elemzésére szorították a munkájukat. Ez különösen az 1956-os események után fokozódott, amikor számos közgazdász a politikai következményektől tartva apolitikussá vált. Innentől kezdve a politikai gazdaságtan kiszorult a tudományos főáramból. A

ABSZTRAKTOK

**1956 és a szocializmus: válság és újragondolás konferencia, Eger
2016. szeptember 8–10.**

kiszorulást az is erősítette, hogy a kritika baloldali irányból jött, miközben a reformkommunisták elkötelezett piacpártiakká váltak. Előadásomban a két terület súlypont-eltolódásait nézem meg az 1956-os forradalmat követő időszakról az új gazdasági mechanizmusról döntő 1964-es Központi Bizottsági ülésig.